

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Oorlogsgedenkteken ontworpen door Victor De Haen
in Sint-Truiden

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Oorlogsgedenkteken ontworpen door Victor De Haen,
Sint-Truiden, Stapelstraat zonder nummer – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/71053/106.1

Tom Lenaerts

14/12/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.2.1.	Het oorlogsgedenkteken.....	4
1.2.2.	De kunstenaar	5
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	5
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	6
2.	Evaluerend gedeelte	6
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	6
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	7
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	7
2.4.	Juridische toestand.....	7
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	7
2.4.2.	Omgeving:	8
3.	Beheersvisie	8
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	8
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	8
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	9
4.	Bronnen	9
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	9
5.1.	Omgevingsplan	9
5.2.	Fotobijlage	9

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE |

Op 22 januari 2014 werd het oorlogsgedenkteken van Sint-Truiden als monument beschermd. Tijdens de voorafgaande beschermingsprocedure (op basis van het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten) werd aangegeven dat de stad het monument wenste te verplaatsen, binnen dezelfde perimeter van het plein, omwille van de heraanleg van dat plein. Bij die gelegenheid zou het eveneens gerestaureerd worden. Daarom werd een verplaatsingsprocedure opgestart in 2016 volgens de procedure die het Onroerenderfgoeddecreet toen voorschreef. Eerst werd advies ingewonnen bij de Vlaamse Commissie voor Onroerend Erfgoed (VCOE), daarna nam de minister de beslissing om de bescherming voorlopig op te heffen. Na het openbaar onderzoek volgde de definitieve opheffing van de bescherming in functie van deze verplaatsing.

Nadat de bescherming was opgeheven heeft de stad Sint-Truiden beslist het plein niet heraan te leggen en het gedenkteken niet te verplaatsten. De stad heeft het gedenkteken wel gerestaureerd.

Met voorliggend dossier wordt de procedure gestart om het gedenkteken op dezelfde locatie opnieuw als monument te beschermen.

1.1. Situering

Het oorlogsgedenkteken bevindt zich op het Sint-Martenplein en is zuidzuidwest georiënteerd naar de Stapelstraat.

1.2. Historisch overzicht

1.2.1. Het oorlogsgedenkteken

Het Sint-Martenplein is pas ontstaan in 1911 toen de gasthuisgebouwen (uitgezonderd de kapel) in de Stapelstraat en enkele huizen in de Breendonkstraat werden afgebroken. De gasthuisgebouwen sloten tot dan vrij kort aan bij het kerkhof rond de Sint-Martinuskerk. Deze situatie is nog goed te zien op de Villaretkaart, de Ferrariskaart en het primitief kadaster. Na de afbraak ontstond er een pleinwand met nieuwe bebouwing.

In 1924 organiseerde de stad een prijskamp voor "een monument den Gesneuvelden van Sint-Truiden ter eere". De winnaar van die prijskamp was Victor De Haen (1866-1934). Het gedenkteken werd op zondag 26 juni 1927 plechtig ingehuldigd. In 1953 werd het monument aan weerszijden uitgebreid ter ere van de gesneuvelden van de Tweede Wereldoorlog. Het geheel werd omsloten door ijzeren hekwerk. In de jaren 1980 verdween het ijzeren hek dat rond het gedenkteken stond.

Oude foto's tonen de groenaanleg op het plein rond dit oorlogsmonument: een grasveld met bloemperkjes, met een pad dat naar het monument leidt en heesters naast en achter het monument. Op sommige foto's zijn er enkele kleine boompjes te zien achter deze struiken. Op andere foto's zijn er weer geen bomen te zien. Het is onduidelijk van wanneer de huidige, beeldbepalende lindeboom er staat.

Uit onderzoek uitgevoerd door de stad¹ blijkt dat er drie bomen in een plantsoen geplant werden rond 1920, vooraleer het monument werd opgericht. Van die bomen zou de huidige zilverlinde een restant zijn en naar alle waarschijnlijkheid bedoeld als vredesboom. Op foto's van de inhuldiging in 1927 zijn er 3 jonge boompjes en een aantal heesters te zien. Mogelijks zijn de bomen die uit 1920 ooit verwijderd bij de aanleg van het

¹ DRIESSEN W. 2016: Sint-Martensplein, Stad Sint-Truiden, Bouwhistorische fiche, [online], <https://openbareonderzoeken.onroerenderfgoed.be/openbareonderzoeken/94/bijlagen/355>

oorlogsmonument en werden er op een later tijdstip andere bomen aangeplant.² In 1953-1954 is het monument uitgebreid met twee vleugels voor de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en ingeleid door een hardstenen podium, met trappenpartij waarnaar het eveneens vernieuwde paadje leidt. De plannen voor deze uitbreiding en het technisch bestek zijn nog bewaard in het archief van de stad Sint-Truiden. Naar kunstuiting sluit deze late art deco geïnspireerde uitbreiding goed aan bij het originele interbellum monument.

Uit foto's van na 1954 valt af te leiden dat er zich nog steeds gazon bevond rondom het gedenkteken en dat er drie bomen stonden achter het gedenkteken: de huidige grote lindeboom, geflankeerd door twee bomen, die inmiddels verdwenen zijn.

Het Sint-Martenplein werd heraangelegd in 1999. Het gras en het paadje vóór het gedenkteken werden verwijderd en de stoep werd verbreed. Het huidige verhoogde plantsoen rondom de achterzijde van het gedenkteken sluit aan bij de uitbreiding uit 1954 en werd als logische aflijning gebruikt voor de bescherming uit 2014. Het hekwerk werd deels gerecupereerd rondom een nieuwe strook gras tegen de zuidoostelijke gevel van de kerk, waar enkele oude grafstenen werden tentoont gesteld en een infobord werd geplaatst. De werken kaderden in het project 'Een nieuw hart voor Sint-Truiden', een binnenstadvernieuwing van straten en pleinen met subsidie van de Koning Boudewijnstichting. Het Sint-Martenplein werd 'rustiek heraangelegd' in mozaïekkasseien, en om de pleinfunctie te versterken werd de kerk in de pleinaanleg meer centraal geplaatst. Een gedeelte van de Breendonkstraat werd mee opgenomen in de herinrichting. Het oorlogsmonument bleef behouden en rond de lindeboom kwam er een keerwand, bedoeld als zit- en rustplaats. D+A-Planning tekende de groenvoorziening uit. Het plein werd verhard zodat het ook bruikbaar was voor de organisatie van evenementen. Nauwelijks twee maanden later werden de parkeerplaatsen en bloembakken tegenover het gedenkteken vervangen door een voetpad om de doorgang voor voetgangers te vergemakkelijken. De zone rond het gedenkteken geeft een rommelige indruk door het wildparkeren op de stoep en de plastic nutsvoorzieningen. Het latere plan om het monument op te stellen tegen de zuidwand van de kerk werd niet uitgevoerd.

1.2.2. De kunstenaar

Victor was de zoon van beeldhouwer en medailleur Jacques-Philippe De Haen (1831-1900) en studeerde aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Brussel bij Jean Portaels en Charles Van der Stappen. In 1894 was hij de winnaar van de prijs van Rome, wat resulteerde in een tweejarig verblijf in Italië tussen 1898 en 1900. Uiteindelijk bleef de beeldhouwer wat in de schaduw staan van andere beeldhouwers zoals tijdgenoot Egide Rombaux of de iets oudere Jef Lambeaux. Toch is het werk in Sint-Truiden van hoog niveau en kan het wedijveren met de betere gedenkteken die na de beide wereldoorlogen tot stand zijn gekomen.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

Het werd geplaatst aan een in 1911 gecreëerd plein aan de Stapelstraat aan de zuidzijde van de Sint-Martinuskerk.

Het oorlogsmonument bestaat uit een brede wand in witte Euvillesteen met figuren in hoogrelief, geplaatst op een hardstenen sokkel en voorafgegaan door een bordes op drie treden. Voor bordes en treden is gebruik gemaakt van een combinatie van breuksteen en blauwe hardsteen – zij dateren vermoedelijk uit de uitbreidingsfase van 1953. Het geheel is ingebed in een met een plint omzoomd plantsoen, waarin een monumentale opgaande zilverlinde staat. Plantsoen en linde sluiten aan bij het gedenkteken.

² Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat één van deze bomen als vredes- of vrijheidsboom aangeplant werd en evenmin in welk jaar dat zou geweest zijn.

Het centrale gedeelte van het monument bestaat uit een groep van figuren in hoogrelief. Centraal komt de patroonheilige van de stad Sint-Truiden voor: de Heilige Trudo, die in de rechterhand een stok vasthoudt en die de linkerhand de hoogte in steekt. De linkervoet staat op een Ionisch kapiteel. Links is een oude bebaarde man neergezeten. Hij houdt de handen smekend open. Uiterst links is een soldaat met ontbloot bovenlijf neergevallen. Hij wordt ondersteund door een vrouw met lange mantel en kap, alsook door een putto. Geheel achteraan staat een tweede soldaat in gevechtsgedrag met lans. De groep rechts van de centrale figuur omvat een neergezegen soldaat in gevechtsgedrag, die getroost wordt door een voorovergebogen vrouw met lange mantel en kap. Een tweede soldaat achteraan schalt de trompet. Onder de linkerhand van de soldaat komt de handtekening voor van beeldhouwer: V. DE HAEN.

In 1953 werd het monument aan weerszijden uitgebreid. De linkse uitbreiding is versierd met de sculptuur van een zwaard, een lauwerkrans en een Belgische leeuw, de rechtse uitbreiding met een fakkel en een lauwerkrans met het wapenschild van Sint-Truiden en de letters S.T. De sculpturen zijn telkens geflankeerd door uitstekende consoles die dienen om bloemenkransen aan te hangen. Aan de beide uiteinden van het gedenkteken komen lantaarns voor.

Op de sokkel is centraal de inscriptie aangebracht AAN ONZE HELDEN; links de jaartallen 1914-1918 en rechts 1940-1945. Naast de centrale inscriptie is een gesmede tuil tegen de sokkel aangebracht, die werd vervaardigd en gesignd door kunstsmid Pierre Radoux (1864-1939).

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 2 juni 2023. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Het oorlogsgedenkteken werd recent hersteld en gereinigd volgens de voorschriften die in een uitgebreide voorafgaande studie van Lapis Arte werden bepaald en door het agentschap Onroerend Erfgoed werden goedgekeurd en als bijlage in het opheffingsbesluit van 22 september 2017 werden opgenomen.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Aangezien het oorlogsgedenkteken niet verplaatst werd en in wezen niet veranderde sinds de vrij recente bescherming van 22 januari 2014, blijft de evaluatie van de erfgoedwaarde identiek aan deze die toen gebruikt werd in het beschermingsbesluit.

Het oorlogsgedenkteken ontworpen door Victor De Haen getuigt van volgende erfgoedwaarden:

De historische waarde:

Het op 26 juni 1927 ingehuldigde oorlogsmonument ter herdenking van Wereldoorlog I, en in 1953 bij uitbreiding van Wereldoorlog II, getuigt van een pijnlijke periode in de geschiedenis en bezit om die reden een belangrijke historische waarde.

De artistieke waarde:

De nationaal vermaarde beeldhouwer Victor De Haen (1866-1934) ontwierp het gedenkteken. Het werd typologisch uitgewerkt als een breed en monumentaal reliëf met centrale patroonheilige Sint-Trudo. Het beeldt daarnaast de soldaten en burgerbevolking

uit in gevarieerde houdingen. De personages van diverse leeftijd tonen elk een specifieke gemoedstoestand. De rijke symbolentaal die de kunstenaar toepast in het beeldhouwwerk duiden op bescherming, moed, heldhaftige oorlogstrijd, vaderland, wanhoop, overwinning en roem. De bloementuil is gesmeed door de Sint-Truidense kunstsmid Pierre Radoux (1864-1939) en sluit goed aan bij het beeldhouwwerk van De Haen. De uitbreiding aangebracht na de Tweede Wereldoorlog is eveneens kwalitatief en gaat op in het werk van de beeldhouwer.

2.2. Motivering van het type bescherming

Het oorlogsgedenkteken ontworpen door Victor De Haen wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarden.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

Uit de historische opnames blijkt dat er sinds de oprichting opzij en achter het gedenkteken steeds een wisselend groen decorum aanwezig was in een plantsoen. Het huidige verhoogde plantsoen met daarin de zilverlinde wordt als contour bij de bescherming opgenomen. De groenaanleg op het verhoogd plantsoen rond en in de bloembakken voor het gedenkteken is van recente datum en heeft geen erfgoedwaarde, de monumentale opgaande centraal op het plantsoen linde heeft wel erfgoedwaarde.³

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Het oorlogsgedenkteken werd beschermd als monument bij ministerieel besluit van 22 januari 2014 omwille van het algemeen belang gevormd door de historische waarde en artistieke waarde.

Op 22 september 2017 werd deze bescherming opgeheven in functie van de verplaatsing.

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat, meer bepaald in de omgeving van het plein dat bestaat uit het Sint-Martensplein en een stukje van de Stapelstraat.

Het onroerend goed is gelegen in:

- De historische stadskern van Sint-Truiden, vastgestelde inventaris, vastgesteld sinds 19 februari 2016, <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11920>
- De historische stadskern van Sint-Truiden, archeologisch geheel, vastgestelde archeologische zone sinds 19 februari 2016, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140054>
- Unesco werelderfgoed bufferzone: Stadhuis Sint-Truiden met belfort waarbij de binnenstad van Sint-Truiden als bufferzone werd afgebakend, <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/15037>

³ VAN DER LINDEN G, opgaande zilverlinde als vredesboom [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/301789>, (geraadpleegd op 20 juni 2023).

Het onroerend goed is gelegen in de nabijheid van :

- De Sint-Martinuskerk, als monument beschermd sinds 10 juli 1997, <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/3112>
- De hospitaalkapel van Sint-Augustinus, vastgesteld bouwkundig erfgoed sinds 1 februari 2018, <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/17923>
- Een burgerhuis, gedateerd 1650/1947, beschermd als monument sinds 10 juli 1997, <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/3122>
- Twee stadswoningen in vakwerkbouw met achterkoer, beschermd als monument sinds 9 december 2003
- Opgaande zilverlinde, landschappelijk element, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/301789>

2.4.2. Omgeving:

- Het onroerend goed is op het gewestplan ingekleurd als woongebied sinds 5 april 1977
- Het onroerend goed is gelegen binnen de contouren van het provinciaal ruimtelijk uitvoeringsplan sinds 23 december 2008
- Het onroerend goed is gelegen binnen de contouren van het gemeentelijk ruimtelijk uitvoeringsplan sinds 27 augustus 2018

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen. Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, bliksemingslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

Voor de zilverlinde op het plantsoen werden twee aandachtspunten toegevoegd:

- adequaat standplaatsbeheer van de zilverlinde.
- Heraanplant na afsterven: omwille van het beeldbepalend karakter dient de boom na afsterven vervangen te worden door een nieuwe zilverlinde (*Tilia tomentosa*). Daarbij dient erover gewaakt te worden dat de nieuwe aanplant op lange termijn geen schade aan het oorlogsgedenkteken berokkent.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

DRIESSEN W. 2016: Sint-Martensplein, Stad Sint-Truiden, Bouwhistorische fiche, [online], <https://openbareonderzoeken.onroerenderfgoed.be/openbareonderzoeken/94/bijlagen/355> (geraadpleegd op 15 maart 2023)

PAUWELS D. 2013: Oorlogsmonument, Inventaris van het onroerend erfgoed, [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/215772> (geraadpleegd op 15 maart 2023)

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.